

Majda Travnik Vode

Evald Flisar: *To nisem jaz.*

Ljubljana: Vodnikova založba (DSKG), 2011.

Truth is stranger than fiction, je zapisal Mark Twain, vsakdanja resnica je bolj nenavadna od katerega koli izmišljenega sveta. Ta vznemirljiva popotnica naših življenj, eden od številnih paradoksalnih aksiomov človekove usode je hkrati eden od najmočnejših adutov avtobiografskega literarnega žanra. Ker iz lastnih izkušenj vemo, kako nepredvidljivo in razburljivo je življenje slehernika, nas že od nekdaj zanima, kako se visoko sredi maneže – pod posmehljivimi lučmi odčaranega sveta – znajdejo naši sobratje vrvo-hodci. Kakšne nore, neverjetne stvari se dogajajo njim, kako se soočajo z neverjetnimi, absurdnimi situacijami, zasuki, tresljaji, zdrsi in padci, ki jih vsakomur od nas na poti pripravlja življenje? Skratka, kako se – rečeno s cioranovsko ironijo – drugi soočajo z nevšečnostjo biti rojen?

Močna eksistencialistična podlaga, ki jo – gledano v retrovizorju – nespre-gledljivo napoveduje že naslov novega Flisarjevega romana, je, kot smo pri avtorju že vajeni, tudi tokrat humus, iz katerega poganja njegovo bogato, večplastno, plodno pisanje, ki bralca – kot vedno doslej – že na prvih straneh ovije kot ležerna, dobrodušna, zračna, nenaporna mačja preja, po kateri se zlahka spustimo v vzporedni doživljajski svet bralnih užitkov.

Posebnost romana je tokrat le, da je njegov humus še bolj eksplicitno kot druge kratki avtorjevo lastno življenje. Bolj eksplicitno zato, ker gre nezgrehljivo za avtobiografijo oziroma za avtobiografski roman, čeprav to avtor v naslovu seveda (eksplicitno) zanika: *To nisem jaz*. Pravzaprav je konec koncev vseeno, ali gre res za avtobiografijo do zadnje pičice ali samo za pripoved o sebi v bolj ohlapnem, literariziranem pomenu besede. Pri avtobiografiji je pomemben le občutek pristnosti – in tega v Flisarjevem romanu ne manjka. V zvezi z resničnostjo svojega pisanja avtor v poglavju z naslovom *Biti pisatelj* med drugim zapiše: "Kajti dejansko ves čas, tudi če sta tvoja junaka miš in dihur, pišeš o sebi, seveda ne konsistentno, kajti konsistentnost je pribežališče ljudi brez domišljije, ampak

z možnostjo, da napake, ki si jih storil v življenju, med pisanjem o njih popraviš.” Drugi del citata je torej mogoče interpretirati tudi kot droben humoren opomin tistim, ki bi roman jemali preveč dobesedno. Kljub temu je nesporno, da mimo pričujočega romana odslej – če se ne bo hotel dodobra osmešiti – ne bo mogel noben prihodnji Flisarjev kritik, saj avtor v njem o sebi enostavno (in popolnoma eksplicitno) pove preveč ključnih stvari: od tega, ‘kaj je hotel povedati’ v svojih proznih delih in dramah, do tega, ‘v čem vidi smisel svojega ustvarjanja’, zelo zanimivo in slikovito pa predstavi tudi odmevno (in doma precej zamolčano) recepcijo svojih del v tujini, zlasti dram *Kaj pa Leonardo?* in *Nora Nora* ter *Čarovnikovega vajenca*. Še več, velikodušno in iskreno izriše tudi svoj ‘duševni portret’ in natančno opiše svoj pisateljski postopek in avtorski credo: “Jaz bi dal celo kraljestvo za pol resnice, kajti največja priložnost, ki nam jo ponuja življenje, je, da ne ostanemo zgolj ploditveni stroji in užitekarski avtomati, ampak dosežemo uvid v namen in pomen svoje prisotnosti.”

Tako se bo verjetno odslej dogajalo tudi, da bo avtor svojega kritika marsikdaj prehitel in razorožil že vnaprej. Meni se je ob branju pričujočega romana na primer pripetilo, da sem si ravno zapisala, da je ena od značilnosti Flisarjevega pisanja, da ne ‘stavi’ na stilistične učinke in da svojih besed ne išče in prebira v neskončnost, ampak učinek gradi iz naracije, zgodbe, ko sem že na naslednji strani prebrala: “Nič ne tajim, da sem pristaš t. i. ‘monotone proze’, takšne, ki se izogiba besednemu spakovanju in skuša bračvevo pozornost pritegniti s podobami.”

Vzdušje in učinek tokrat avtor gradi tudi s posebno romaneskno strukturo, ki jo po asociaciji na legokocke poimenuje ‘legoroman’, rekoč, da se mu je ideja za njegovo zasnovo (in sploh nastanek) utrnila med igro s kockami s sinčkom Martinom. Zanimiva je tudi sintagma ‘legoroman’, ki jo je avtor skoval, da bi čim bolj ponazoril zgradbo svojega romana, in je pravzaprav zelo domiselna, saj glagol ‘lego’ v latinščini pomeni ‘berem’, tako da na koncu nastane posrečena zloženka ‘beremroman’. Vendar je ‘berem’ le eden od (prenesenih) pomenov glagola ‘lego’, medtem ko prvotno pravzaprav pomeni ‘zbiram’, ‘izbiram’, ‘nabiram’, ‘trgam’, ‘prebiram’. V tej zvezi se torej dobro prilega tudi legokockam. V svojih izvornih pomenih pa se glagol odlično prilega tudi Flisarjevemu romanu, saj avtor pravi, da je svoj enajsti roman, roman o lastnem življenju, zasnoval kot ‘spominski grad’, okrog katerega zdaj postopa in pogleda vanj skozi to in ono lino, nato pa iz njega izbere zdaj ta zdaj drug spomin. Bralec naj torej ne pričakuje linearno izpeljane pripovedi, kajti avtor si vnaprej pridrži pravico do nekoliko bolj razvezane, točneje, razpršene, fragmentarne, atomizirane romaneskne forme. Šlo naj bi torej za nekakšno trganko, krpanko, nanizanko, absorbirano

v protejsko obliko romana. Tako napovedana organizacija pa se v nadaljevanju kljub vsemu ne izkaže za kakšen naporen modernističen eksperiment, ampak pomeni le to, da avtor včasih preskoči katerega od poglavij v svojem življenju in se nato spet vrne nazaj (vedno znova se na primer vrača v mladost, k svojemu pisateljskemu poklicu, spominom na nekatera potovanja, predvsem pa k refleksijam o trenutni splošni družbeni klimi doma in tudi drugod ter k zavesti sodobnega globaliziranega in stehiniziranega slehernika. Zgodi se tudi, da posamičen dogodek iz preteklosti reflektira s svoje sedanje življenjske pozicije oziroma svojo preteklost osvetli s spoznanji, do katerih je prišel pozneje. Zdi se namreč, da je *To nisem jaz* pravi Bildungsroman (in pravzaprav: kateri avtobiografski roman to ni?), v najboljši, tako rekoč klasični različici kakšnega *Tristrama Shandyja* (celo do takšnih podrobnosti, kot je cigankino prerokovanje na začetku junakove življenjske poti). Seveda pa eden najpriljubljenejših in najuspešnejših slovenskih pisateljev s svojo usodo predstavlja visoko modernizirano različico razsvetljenskih pustolovskih junakov: v več kot osemdeset (!) držav sveta potuje v glavnem z letali (a včasih tudi ladjami), in v tujini, kjer se sicer želi zaposliti kot preprost delavec, v glavnem deluje kot intelektuallec, ki že od začetka piše uspešne romane in radijske igre, nato pa tudi drame, in ko se po dolgih letih vrne domov, se uveljavi kot uspešen pisatelj in kritičen razumnik. Doma si končno, kot večkrat poudari, uspe ustvariti tudi srečno družinsko življenje, kar mu pomeni največ.

Flisarjeva pisateljska avtobiografija (te so v zadnjem času nekoliko pogostejše, na primer Márquezova *Živim, da pripovedujem* iz leta 2002 in Franznova *Območje nelagodja* iz leta 2006) je tudi svojevrsten pisateljski dokument, ki v sebi do neke mere povzema literarne žanre, s katerimi se pisatelj sicer ukvarja oziroma se jih dotika: posamična poglavja (o Japonski ali Hollywoodu in Las Vegasu) namreč lahko preberemo kot samostojne zgodbe, nekateri drugi deli romana se berejo kot poglavja pustolovsko-ljubezensko-psihološkega romana, z dobršno mero suspenza, humorja in ironije, spet druge pa avtor tempo upočasni in pripoved razveže v esejistično-filozofsko razmišljanje. Ne umanjka niti dramski diskurz, saj je prvi del poglavja *Biti pisatelj*, kjer Flisar razmišlja o svoji neizbežni poklicni usodi, napisan v drugi osebi ednine, kot miniaturna monodrama, in poudarjeno odstopa od ostalega besedila.

Zaradi svoje avtentičnosti pa so najbolj pretresljiva – in miselno najbolj dovršena – tista mesta v knjigi, kjer Flisar pripoveduje o svojem begu pred samim seboj – prek vseh celin – in o hkratnem iskanju sebe in notranjega miru, ki se ne bi razblinil že naslednji trenutek, kože, iz katere ne bi želel skočiti, realnosti, ki bi jo lahko vzdržal, skratka, domovine, kot se nekje

izrazi. Kajti, kot pravi, vse življenje, prav do nedavnega, se je, ne glede na to, kaj je v življenju počel ali kje je bil, v svoji koži počutil nelagodno, kot da ni tam, kjer bi v resnici moral biti, še huje, kot da ni tisti, ki bi si želel biti, ampak nekdo drug ... "Morda je največja svoboda v zavesti, da je skrivnost eksistence nedoumljiva. In morda je želja, da bi jo vendarle doumeli, kazen, ki nam jo je Bog naložil po izgonu iz raja." Tudi to dolgotrajno in boleče občutje razcepljenosti na svoj način pojasnjuje naslov knjige.

Flisarjev legoroman je torej kot otroška igra s kockami zastavljen le strukturno, v resnici gre za poglobljeno in avtentično eksistencialno pričevanje o človekovem iskanju načina za vzdržanje resničnosti svojega jaza in resničnosti sveta. Avtor potrdi misel nekega kritika, da je to hkrati tudi boj njegovih literarnih junakov – koliko resničnosti lahko prenesejo.

Sicer pa nam Flisar pove, da danes bojujemo še en boj. Kajti, če se tega zavedamo ali ne, pravi v pogovoru z džakartskimi študenti o drami *Kaj pa Leonardo?*, danes pravzaprav nihče več ne more reči: To sem jaz, ampak le še: To nisem jaz. Okvir, v katerem živimo, naša civilizacija preprosto ne dopušča več izgradnje in ohranitve posameznikove osebnosti, njegove avtentične identitete. Naši možgani so oprani z vsemi sredstvi (predvsem javnega obveščanja, internetom, tudi knjigami), posvojili smo tuja, vsiljena mišljenja, načela, prepričanja, vrednote – in zdaj verjamemo, da so to naše lastne misli in načela. Flisar vendarle zaključí, da je tudi v takšnem svetu mogoče zaživeti pristno življenje, vendar se je treba za to boriti, prav ta boj pa je to, kar ga najbolj zanima.